

NABRAJANJE ČINJENICA

Vilázoslav Hronjec

Krajem 1982. godine navršilo se tačno dva veka od postanka prve antolojske pesme jugoslovenskih Slovača. Zajedno sa drugim svojim improvizacijama u stihu, nju je, u nekoliko poteza, skicirao 1782. godine ondašnji prosvetiteljski orijentisan lingvist i slavist Juraj Ribaj (*Juraj Ribaj, 1752 – 1812*). Pre desetak godina otkrili smo ovu pesmu u jednom budimpeštanskom arhivu i uvrstili je u antologiju *Poezija vojvodanskih Slovača (Poézia vojvodinských Slovákov, 1974)*. Napisana je na češkom (pošto u to vreme slovački književni jezik nije ni postojao) sa naslovom *Iskreno razmišljanje nad harmonikom kod gospodina Rennera u Pragu 25. oktobra 1782. (Uptímné myšlení pŕi harmonice u pána Rennera v Praze 25 října 1782)*. Ovom i drugim Ribajevim pesmama, koje su sve odreda ostale u rukopisu, počinje istorija slovačke poezije u Vojvodini.

Međutim, istorija svake književnosti, kao što iz iskustva znamo, često ne znači više od pukog nabrajanja činjenica, a samo poneka zavređa da je sećamo i posle mnogo godina. Tako je bilo i sa slovačkom poezijom na ovom tlu. Posle Ribaja, u toku XIX veka pojavilo se u Vojvodini nekoliko slovačkih pesnika koji su pokazali, mada nesuvislo, pisali u stihovima; sve to, ipak, nije preraslo u novi kvalitet koji bi u celokupnoj slovačkoj književnosti ili u okviru jugoslovenskih književnosti bio vredan pažnje. Samo su poneki stihovi i fragmenti doprili do nekog prvog praga poezije, ali su i oni ostali tek puke književnoistorijske činjenice koje sa modernom poezijom XX stoleća gotovo da nemaju nikakve veze. Možda je samo *Jozef Podhradski (Jozef Podhradský, 1823 – 1915)* zaslužio da se o njemu piše kao o istinskom pesniku; svi ostali, čija imena ovde ne treba ni pominjati, nisu otišli dalje od stihokleptstva.

Tek posle prvog svetskog rata, kada se Vojvodina našla u novoformiranoj Državi Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Jugoslaviji, nazire se u ondašnjim slovačkim časopisima na ovom tlu nekakvo pribiranje snaga, koje nagoveštava rađanje moderne slovačke poezije u Vojvodini. Tadašnja slovačka inteligencija našla se na zajedničkom poslu: stvaranju autohtone poetike, da bi na ovom jeziku definisala i uobličila mentalitet blizak nekim etničkim grupama u ovim prostorima. U tih dvadesetak godina napisano je, ovde, na slovačkom, nekoliko čak i vrlo dobrih pesama; međutim, treba priznati da njihovi autori pesnici nisu bili. Ipak, ovo kolektivno stvaralaštvo, koje je verno odražavalo neku praiskonsku filozofiju čovekovog bitisanja na ovoj ravni, odigralo je važnu ulogu u nastojanju savremene slovačke poezije u Jugoslaviji. Prvi autentični pesnici, koji su se pojavili krajem tridesetih godina, verno su sledili onu osnovnu nit ruralističke pesničke orijentacije koja se stalno provlačila kroz mnogobrojne pesme međuratnih slovačkih početnika, oslanjajući se, u isto vreme, i na međuratne ruralističke pesnike u Slovačkoj koji, istinu govoreći, u formiranju moderne slovačke poezije u Čehoslovačkoj nisu imali nikakvog udela.

Na početku svoga formiranja, slovačka poezija u Vojvodini jednostavno nije mogla da se uključi u tokove slovačke poezije u Čehoslovačkoj jer se našla u potpuno različitim društveno-političkim okvirima. Zato su se i pojmovi tradicionalnog i modernog odmah posle pojave prve generacije slovačkih pesnika na ovom tlu bitno razlikovali od istih pojmova u matičnoj struji slovačke poezije. U ondašnjoj Slovačkoj, vrhunac modernizma bila je svakako nadrealistička poetika slovačke pesničke avangarde; ovde je, pak, vrhunac modernizma predstavljala jedna postsimbolička i postekspresionistička poetika ovdašnjih slovačkih pesnika Juraja Mučajija i Palja Bohuša, kao i do krajnjih konsekvenci dovedena simboliistička poetika Andreja Ferka, koji se dvojici predhodnika priključio u vreme rata. (Kao što ćemo kasnije videti, odnos između slovačke poezije u Vojvodini i Slovačkoj na nivou pojмова tradicionalnog i modernog petnaestak godina kasnije bitno će se promeniti u korist poezije koja se na slovačkom piše u ovim prostorima).

Najinteresantniji predstavnik prve generacije slovačkih pesnika u Vojvodini svakako je Paljo Bohuš. Njegov stariji generacijski drug Juraj Mučaji umro je mlad, ostavivši za sobom pesnički opus koji danas možemo okarakterisati samo kao početnički; a njegov mlađi drug, Andrej Ferko, posle 1956. godine prestao je da se bavi književnim radom. Mučaji je došao s jed-

nom različnom i dopadljivom ruralističkom poetikom, koja se u sferi izraza razvijala u pravcu sve učestalije upotrebe metafore u pesničkom tekstu, tako da je Bohušu »jedino« ostalo da toj praksi pisanja doda novu neotičku dimenziju. Modifikacije te poetike kod Bohuša možemo pratiti od njegove prve zbirke *Život i brazde, preko revolucionarne poezije pisane u vreme i odmah posle rata, njene ekspresionističke varijante u šezdesetim godinama, sve do konačnog oblika otelovljenog u verističkom konceptu, najzreženijim u njegovoj najboljoj knjizi pesama Vremenom ćemo stići*.

Sledeću generaciju najizrazitije predstavljaju Jan Labat i Mihal Babinka. Prvi je stasao na uticajima međuratne slovačke avangarde (Laco Novomeški, Jan Kostra i drugi), formirane pre pojave slovačkog nadrealističkog pokreta, i ubrzo postao, naročito u pesmama nastalim u prvoj polovini pedesetih godina, u tom trenutku verovatno najmoderniji slovački pesnik. U Slovačkoj je u to vreme vladao šematizam, otelovljen u socijalističkom realizmu, dok je u nas, pojavom Vaska Pope i Miodraga Pavlovića, došlo do nevidenog oslobađanja pesničke imaginacije i modernog senzibiliteta, koje se reperkutovalo i na nova strujanja u književnostima narodnosti Jugoslavije. Tri Labatove knjige označile su potpuni raskid sa simboličkom poetikom predhodne generacije (naročito Andreja Ferke) i donele sasvim novi pesnički koncept, koji se na planu izraza manifestovao slobodnim stihom, oslobađanjem od stega komplikovane metafore na nivou pesničke slike i postepenom urbanizacijom predmetnosti u pesmi. Ovi momenti doprineli su da se 1965. godine i u Čehoslovačkoj pojavi izbor iz Labatovih triju zbirki sa naslovom – *Pobuna oblaka*. Posle ovog, za razvoj poezije vojvodanskih Slovača značajnog razdoblja Labatovog stvaralaštva, ovaj pesnik modifikira svoju poetiku prema uzorima nekoliko uticajnih anglosaksonskih i francuskih pesnika XIX i XX veka, koje je prevodio. Međutim, paradoksalno, poetika nastala pod ovim uticajima polako skreće sa glavnog toka slovačke poezije u Vojvodini i teško ju je okarakterisati kao modernu.

Pesnički razvoj Mihala Babinke bio je posve drugačiji. Njegova prva knjiga *Bezbožna leta* direktno se nadovezivala na simboliističku poetiku prethodne generacije i nije nagoveštavala budućeg značajnog pesnika. U međuvremenu, u Slovačkoj je, posle više od jedne decenije vladavine šematizma u umetnosti, došlo do liberalizacije odnosa u kulturi, tako da na scenu ponovo stupa predratna i ratna nadrealistička avangarda, kao i nova generacija senzualistički («konkretistički») orijentisanih pesnika koji se, između ostalog, vraćaju i nekoj vrsti metafore baroknog tipa. Budući da je bio nešto stariji od takozvane »trnavske grupe konkretista« (Jan Staho, Jan Ondruš, Jozef Mihalkovič, Jan Šimonovič, Jan Buzaši), Babinka je počeo da gradi jedan oseban vid postnadrealističke poetike, koja je u sferi izraza insistirala na metafori uglavnom nadrealističkog tipa, kao i na analitičkom preispitivanju stvarnosti. Ta poetika je u ovim prostorima primljena s nerazumevanjem, mada je bilo jasno da je reč o jednom autentičnom pesničkom talentu, koji u svojim najboljim trenucima ispisuje najoriginalnije stranice istorije slovačke poezije u Vojvodini. Zbog velike popularnosti nadrealizma i njegovih recidiva tokom šezdesetih godina u Slovačkoj, Babinkova poezija je tamo primljena s uvažavanjem, naročito kada mu je u Bratislavi 1966. godine štampan izbor iz prve tri knjige sa naslovom *Bezbožna leta*. Međutim, u Jugoslaviji, gde je modernizam u poeziji imao sasvim drugačija značenja i oblike, ovakva poetika nije prihvaćena s punim razumevanjem. Uprkos tome, radi se o najvećem ovdašnjem slovačkom pesniku, čijim je pesmama mesto u svakoj nepristrasno sastavljenoj antologiji celokupne slovačke poezije u ovom veku. Neke, iz zbirki *Prostori, Zemlja pod korakom, Okoravanje otekline*, kao i delovi poeme *Pridošice se ne vraćaju* idu u sam vrh slovačke poezije u Vojvodini.

Treća generacija slovačkih umetnika stiha u Vojvodini, u koju se ubrajaju Pavel Mučaji, Juraj Tušjak, a delom i Vjera Benkova nije u svojoj poeziji mnogo značila. Mučaji je čisto romantičarski pesnik, u samo dve – tri pesme doseggavši nekakvu univerzalnost pesničkog iskaza, dok je Tušjak poznat i priznat samo po ciklusu *Sedam kazivanja*. Ovaj ciklus je anticipirao kasniju verističku orijentaciju Bohušove poetike i zato mu je mesto u ovoj poeziji obezbeđeno. Treba ipak napomenuti da se obojica prvenstveno iskazuju kao dečji pesnici, ali Tušjak je i ovde i moderniji i značajniji.

Prvom i četvrtom knjigom pesama Vjera Benkova se afirmisala kao jedan od najautentičnijih lirskih glasova u ovoj poeziji. Prva knjiga, *Majski zanos*, po odlikama svoje lirske komponente potvrđuje težnje prethodne generacije pesnika, dok se svojom četvrtom knjigom, *Arka sigurnosti*, uključuje u težnje i stremljenja sledeće generacije. U drugoj i trećoj zbirki, napisanim u međuvremenu, može se pratiti postepeni otklon od sentimentalizma Mučajija i Tušnjaka a približavanje generaciji čiji je predstavnik bio i autor ovih redova. Benkova je u drugoj etapi svoga stvaralaštva težila klasiističkom konceptu svoje poetike, ali je nije dosegla ni na planu izraza ni na planu značenja. Dosegla je ipak jednu mišku dimenziju sudbine svog lirske junaka, što joj je obezbedilo relativno visoko mesto u ovoj poeziji.

Poslednja generacija, čiji predstavnici su ovde zastupljeni svaki sa po jednom pesmom, stasala je u prošloj deceniji. Najizrazitiji su u njoj svakako Mihal Duga i Miroslav Dudok. Prvi se oslanja na postkonkretističku generaciju pesnika u Slovačkoj, a drugi gradi svoj pesnički idiom u interakciji s mladom generacijom jugoslovenskih pesnika, rođenih u prvoj polovini pedesetih godina. Odmah potom treba spomenuti ime Zlatka Benke, oslonjenog na savremenu, tradicionalistički orijentisanu srpsku poeziju, a tek na kraju Miroslava Demaka i Jozefa Klačika. Oni težište svojih interesovanja postepeno prenose s poezije na druge oblike stvaralaštva (Demak na prozu, Kalčik na likovnu umetnost), gde često postižu više nego u poeziji. Ovoj generaciji pripada i Jaroslav Supek; izvan svoje osnovne preokupacije – meil-arta – bavi se i eksperimentalnom poezijom.